

8.

C. L. / C. Y. / M.



# COMENTARIS A UN VERS FAMÓS DEL DANT



*L'avara povertà di Catalogna.*  
(*Divina Commedia. - Paradiso, VIII.*)

**A**QUEIX vers del Dant, que pesa com un estigma sobre'l nostre poble, fins ara, que jo sàpiga, no ha tingut explicació completa. Rès hi hà que justifiqui l'animadversió del Dant per a Catalunya, y es de creure qu'en aquell famós vers no tingué la intenció injuriadora que la gent que no'ns distingeix ab son bon voler, ha volgut donarli, rebaxant el prestigi històrich de la rassa catalana.

No satisfet ab cap dels comentaris que som llegit, relacionats ab aquell vers, he cercat els motius que pogués tenir el Dant per bescantar-



nos y l'alcans verdader de la seva imprecació.

Al llegir el famós manuscrit d'en Arnau de Capdevila, existent en nostre Arxiu Municipal, «*Tractat e Compendi fet de les monedes per lo qual pot esser mes e compres com un Regne o Patria pot esser robat e gastat per art de Billoneria*», creguí haver potser trobada una de les rahons qu'induhiren al Dant a mal parlar de nosaltres.

En dita obra s'explica com los florentins se valien de mils medis per emportarsen lo tresor d'aquest Regne, en tant que Pere tercer, despres que hague percebuda e entesa la ciencia e arteria del billoner, no consenti que florenti algu s'aturas en son regne ne encare italia algu, per por de que fos factor d'algun florenti. Després de mort lo Rey, hi tornaren, segons diu en Capdevila, sots color de fer plana mercaderia, empero pren los ne axi com fa al lladre qui va a missa per furtar lo calser o altres joies de la iglesia si pot.

En lo Capítol XIII, ens refereix l'Arnau Capdevila, com en la ciutat de Florensa se tenen escoles com

*en quina manera se pot haver e adquirir aur e argent aventatjosament. Resulta pintoresca la relació dels enginyers de que se valien els florentins per emportarsen la moneda bona dexantnos la dolenta. Els florentins, diu, cossegen e barregen gran part del mon ço es tot lla on ells senten que puxen trobar pastura o se puxen pexer e alguns d'ells se disposen arrendar seques en estranys Regnes e altres dells a fer cambis. E axis ells se partexen en diverses Regnes e Patries empero tots son corresponents e correlatius uns ab altres e tots tiren ab una corda, ço es que com algun contrahent qui sera en aquest Regne e haura amester moneda en algun dels dits altres Regnes, ell pren cambi del dit florenti o de son factor en aquest Regne e paga al dit florenti bona moneda daquest regne e lo dit florenti fa li complir lo dit cambi en aquell Regne hont lo dit contrahent la ha mester daquella flaca moneda damunt dita.*

En el Capítol ters, després de notar que'l billoner es de natura de corch quis met en la fusta lo qual no fa james sino destruhir la dita

*fusta mentres troba res cencer, ell no fa sino rosegar e corconar mentre pot trobar haverne argent. La ciutat de Florencia, afegeix, pot esser comparada a Infern tant com toca en aquesta art e aço per tant com axi Infern tramet sos factors en totes les parts del mon per haver e adquirir totes aquelles animes que pot axi lo comu de Florença tramet sos factors en diverses parts per adquirir e haver tot aquell tresor que pot per via decepticia y enganyosa.*

Al llegir aquexes coses, que demostren una gran mala voluntat de Catalunya envers los florentins, vaig deduhir que a Florencia per forsa debíen correspondrens ab la matexa malavolensa, ja que les simpaties y les antipaties entre les persones y les colectivitats son reciproques. Es cert que'l manuscrit de n'Arnau Capdevila fou escrit l'any 1437, quan ja feya més d'un segle qu'era mort el Dant, però se veu que responia a un estat d'esperit arrelat que, sens cap dubte, en els temps del poeta, que coincidexen ab l'expulsió dels florentins de Barcelona, debía mantenir la seva vivesa a una banda y altra.

La meva suposició de que'l florentí en aquell famós vers podia haver prèrs revenja del català, tant més quan la rancunia de Barcelona y Florencia era senzillament qüestió de florins, se'm va desvanèxer axís que vaig comensar a repassar la Divina Comedia ab l'intent de trobarhi quelcom que confirmés la meva sospita.

El Dant, emportat per son sentiment imperialista, no mostra grans entusiasmes locals, y poques vegades se'l veu dominat per l'amor a sa ciutat nadiua, de la qual va viure exilat bona part de sa vida. Es més: en alguns llocs de la Divina Comedia parla dels florentins ab tanta rancunia com de sos pitjors enemichs.

En el Cant XV del Infern diu dels florentins:

*Ma quell ingrato popolo maligno,*  
y com si no'n tingués prou, afegeix:

*Gente avara, invidiosa e superba,*  
malparlant més enllà de les florentines en el Cant XXIII del Purgatori, hont escrigué:

*Alle sfacciate donne fiorentine.*

Y encara podríem citar, entre altres qu'afronten a Florencia, els versos ab que comensa'l Cant XXVI del Infern:

*Godi, Fiorenza, poi che se si grande  
che per mare e per terra batti l'ali  
e per lo inferno il nome tuo si spande.*

Tampoch tenen motius d'estar satisfets els pisans y els genovesos de com els tractà Dant en lo seu meravellós poema.

*Ahi Pisa, vituperio de la gente*

exclama per boca del Comte Ugolino:—que les dues illetes, la Capraia y la Gorgona qu'estan a la vora del Arno, se moguïn barrant la sortida del riu, y que se neguïn tots els que viuen en ton sí.

En altre lloch (Cant XIV del Purgatori) moteja als pisans de

*volpi si piena di froda  
che non temono ingegno che le occupi.*

Els genovesos no tenen per la seva part rès que agrahir al altíssim poeta, qui en l'Infern (Cant XXXIII) els impreca ab les següents crudels paraules:



*Ahi Genovesi, uomini diversi  
d'ogni costume, e pien d'ogni macagna,  
perque non siete voi del mondo spersi?*

Com se veu, els catalans encara poden donarse per contents, puix va restar curt en comparació de lo que va fujetejar a sos compatricis l'immortal florentí.

Arribo a creure que hi hà quelcom de comú, en florentins, pisans y catalans, que mou l'animadversió feridora del poeta, y axò es, pera mi, la natural copdicia mercantívola, que tots ells nodrexen. De noble alcurnia y de temperament aristocràtich, inclinat a les armes y a la política, si s'inscriu Dant en el gremi del art major de la seda, es perque era indispensable per obtenir els oficis públichs de la República esser inscrit en algun gremi, però may se troba en son poema cap elogi del comers, ni cap inclinació als homes que'l practiquen. Al contrari, en aquells temps eren a Cahors els banquers ò prestamistes que exercien sa professió a tot Europa, y contra d'ells se dirigeix el Dant, fent bullir al infern sos habitants juntament ab els de Soddo-

ma. Y axís parla dels caorsins:

*la frode, ond'ogni cosciènza è morsa  
puo l'uomo usare in colui que si fida  
e in quello che fidanza non imborsa;*

es a dir:—allí pot usar el frau l'home envers aquell que s'hi fía sense que ell fii a ningú.

El comers y'l tràfech que portaren a Florencia'ls sobrevinguts plens de vanitat y mancats de mesura, arrenquen a son esperit refinat aquexos memorables versos:

*La gente nuova e i subiti quadagni  
orgoglio e dismisura han generata  
Fiorenza in te.*

No preveu la superioritat que als pobles dona'l comers per arribar a la fortalesa política y als esplendors del art, com demostrà arreu Florencia, si be marca ja un fet observat en tots els pobles mercantívols, hont els artistes y els poetes nexen dels comerciants y menestrals, ponderrantnos al trobador y poeta Folchetto, de Marsella, fill d'un Alfonso, rich mercader de Gènova.

Cal dir, de totes maneres, que no podem explicarnos pàs per la seva an-

tipatía a la natural copdicia mercantívola, la causa del afront que va fer el Dant a la nostra Catalunya. Hi hà d'haver quelcom de més fondo y de més personal per a que ell, qu'en tot son poema demostra marcada simpatía per al nostre poble, trobantse ja en lo Paradís, ens fes lo rohent agravi que brolla de son vers, qu'es l'únich que alguns desafectes a nosaltres conexen potser de la Divina Comedia.

Per esbrinar lo que hi hagi en el fons de la intenció del poeta, he volgut relacionar el període en que fou escrit lo poema, y el corresponent de nostra historia.

Segons els comentaristes y biògrafs del Dant, l'any 1300, trobantse'l poeta al mitx del camí de la seva vida (comptava allavors 35 anys), va comensar els cants de la Divina Comedia, acabant l'Infern, segons el Fraticelli, l'any 1308, el Purgatori, el 1315 y el Paradís, l'any 1321.

Pere'l Gran morí l'any 1285, quan el Dant tenía ja dinou anys. Alfons, son primogènit, regnà sis anys, y Jaume, son fill segon, Rey primer

de Sicília y després d'Aragó, pujà al trono l'any 1291, essent proclamat son germà Frederich Rey de Sicília l'any 1296 contra la voluntat del d'Aragó, qui va declararli la guerra.

Tenim, donchs, que'l Dant assistí a un període gloriós de nostra historia, aquell en que se realisà més fortament l'expansió catalana cap a llevant, escriguentse la Divina Comedia en los temps en qu'era Rey d'Aragó en Jaume II, y Rey de Sicília en Frederich, abdós fils de Pere el Gran.

En aquella època, Catalunya cau en costums desordenades y excés de luxe, contrastant ab la parquetat y senzillesa dels anteriors regnats. Es per axò que l'*avara pobretat de Catalunya* (1) encara's compren menos, puix no's diu ab l'esplendor de la Cort y la fastuositat dels senyors.

Hi hà, per altra banda, l'inclinació que mostra'l Dant per lo nostre, influhit per son ànima gibelina que tant s'avenia ab les gestes de

(1) Així traduhí fidelment el vers del Dant nostre Andreu Febrer en sa traducció catalana de la Divina Comedia.

Pere'l Gran, qui va recullir el guant de Conradino y s'amparà de la Corona de Sicilia contra'ls güelfs y el papa.

En el Paradís (cant VI) parla ab amor de Ramon Berenguer de Provensa (el Dant l'anomena Berlinghieri), príncep de la Casa de Barcelona, y de son senescal en Romeo de Vilanova, d'origen català segons alguns historiadors, a qui coloca entre'ls resplendors de la gloria.

En el cant VII del Purgatori, en lapidaris versos enalteix la memoria de Pere d'Aragó, del que diu:

*d'ogni valor portò cinta la corda*

y a continuació expressa les esperances que tenia posades en son fill Alfonso, mort jove y sense fills. Recordantlo, exclama'l poeta:

*E se re dopo lui fosse rimaso  
lo giovenetto, que retro lui siede  
bene andava 'l valor di vaso in vaso.*

Al referirse a sos dos germans Jaume y Frederich, que flaquejaven ja en ses lluytes ab els francesos de Nàpols, ab desalent no mancat encara d'esperansa, diu:

*Che non si puote dir dell'altre rede.  
Jacomo e Federico hanno i reami  
ma'l retaggio miglior nessun possiede.*

El Dant se plany de que'ls fills hagin heretat del pare'ls regnes y no les qualitats, somniant ab l'obra comensada per lo Rey en Pere.

El poeta hi havia tingut les esperances posades en els fills d'en Pere d'Aragó, com pot vèures en el cant ters del Purgatori, quan per boca de Manfredo exclama:

*Vadi a mia bella figlia, genitrice  
dell'onor de Cicilia e d'Aragona.*

Es dir, que reconeix encara que l'honor de Pere ha sobreviscut en sos fills en Jaume, Rey d'Aragó y Frederich, Rey de Sicilia, que més endavant tracta de degenerats.

Quan llensa son vers de *l'avana povertà*, han passat ja molts anys y el poeta està plenament desenganyat de Frederich, a qui, segons he llegit en un de sos comentaristes, havia pensat dedicar la tersa part de la Divina Comedia, «Lo Paradís».

En lo cant en que figura dit vers parla'l Rey d'Hongría, Carles Mar-

tell, germà de Robert de Nàpols, y diu axís:

*Se mala signoria, que sempre accuora  
li popoli sogetti, non avesse  
mosso Palermo a gridar: mora, mora;  
e se mi frate questo antivedesse,  
l'avara povertà di Catalogna  
gia fuggiria perque non gli offendese.*

Si lo mal senyoriu, qu'atormenta a n'els pobles sotmesos, no hagués mogut a Palerm a les vespres sicilianes, y si'l meu germà prengués experiència d'axò, governant be y no carregant massa la barca, l'avara pobretat de Catalunya hauría fugit y no ofendria Sicilia.—Aquexa es l'interpretació que sens dubte admeten els versos del Dant.

Alguns comentaristes volen referir-se als ministres catalans del Rey Robert que, a son dir, afamats explotaven al poble; però no hi hà cap dato per probar aquexa intervenció dels catalans en el Regne de Nàpols allavores, mentres sí que's troben en el Regne de Sicilia. Llegintho be, se veu que d'hont vol dir el Dant que fugiria l'avaricia catalana fora de Sicilia. El gran gibeli qu'era'l Dant,

tell, germà de Robert de Nàpols, y diu axís:

*Se mala signoria, que sempre accuora  
li popoli sogetti, non avesse  
mosso Palermo a gridar: mora, mora;  
e se mi frate questo antivedesse,  
l'avara povertà di Catalogna  
gia fuggiria perque non gli offendese.*

Si lo mal senyoriu, qu'atormenta a n'els pobles sotmesos, no hagués mogut a Palerm a les vespres sicilianes, y si'l meu germà prengués experiència d'axò, governant be y no carregant massa la barca, l'avara pobretat de Catalunya hauría fugit y no ofendría Sicilia.—Aquexa es l'interpretació que sens dubte admeten els versos del Dant.

Alguns comentaristes volen referir-se als ministres catalans del Rey Robert que, a son dir, afamats explotaven al poble; però no hi hà cap dato per probar aquexa intervenció dels catalans en el Regne de Nàpols allavores, mentres sí que's troben en el Regne de Sicilia. Llegintho be, se veu que d'hont vol dir el Dant que fugiria l'avaricia catalana fora de Sicilia. El gran gibelí qu'era'l Dant,



havía sofert allavors el major des-  
conhort, al veure a n'en Jaume  
abandonar la causa dels sicilians,  
qu'era la seva, y lligar la casa d'Ara-  
gó ab la d'Anjou. Encara restava en  
Frederich que lluytava, renovant el  
recort de son pare; mes arriba'l mo-  
ment de la pau de Caltabellota, y  
Frederich queda Rey vitalici de Si-  
cilia, sense que'n pugui dur el nom,  
anomenantse Rey de Trinacria, ab  
l'obligació d'entregarla a Carles ò a  
sos hereus mitjantsant l'entrega de  
cent mil unses d'or.

En Frederich, el gibelí, se casa ab  
Leonor d'Anjou, descendenta del  
més gran enemich de son pare, co-  
brant un gros dot.

En Frederich havía lluytat sem-  
pre ab falta de recursos, per causa  
d'haver deslliurat son germà Jaume  
a l'illa de Sicilia de molts impostos,  
veyentse obligat en sa pobresa a re-  
córrer als avensos de sos senyors,  
qui per forsa tenien que rescabalar-se.  
Ell, per la seva part, se vegé obligat  
a restablir y a crear imposicions.

El Dant, apassionat en tot lo seu,  
que no perdona may a sos enemichs  
y que fa servir la Divina Comedia

d'arma de combat en la gran lluyta empresa per redimir l'Italia, entre'ls que més afronta, s'hi pot posar el fill del Rey en Pere, qu'un día va encarnar totes les seves esperances, y que més tart va condensar totes les seves desilusions.

Per axò, en el cant vuyt del Paradís, fulmina contra d'ell tota la seva furia personal, tal vegada injustament, ja que per lo que'n diuen els historiayres, no merexía tal anatema.

*Vedrassi l'avarizia e la viltade  
de quel que guarda l'isola del fuoco  
dove Anchise finí la lunga etade.*

Avaro y vil,—axís injuria a Frederich, qui, segons Benvenuti de Imola, comentador del Dant, *quia ipse vile et avarus male gubernat intra et reddit se odibilem regnicolis.* (1)

Comparant aquexa fulminació del Dant ab el vers que proclama *l'avara povertà di Catalogna*, ¿no hi hà motius per creure que'l Dant al es-

(1) En el Cant XX del mateix *Paradiso* referma la seva inquina contra Frederich, dient:

*E quel que vedi nell arco declivo  
Guglielmo fu, cui quella terra plora  
que piange Carlo e Federico vivo.*

criurel, més que a Catalunya tenia present a Frederich d'Aragó, pobre y avaro, que's venia a la causa dels güelfs per cobdicia imperdonable? A qui volia veure fugir de Sicilia'l Dant era a Frederich, que senyalava per ses qualitats, l'avaricia y la pobresa, ensemps que per son origen, qu'en altres temps tenia totes les simpaties del Dant.

No tinch la pretensió d'haver donat una explicació definitiva del famós vers que tant ens retreuen, però crech haver senyalat un nou camí per fer una mica de llum. Quí sab si'l meu treball donarà ocasió a més lluminosos comentaris!

FREDERICH RAHOLA.

SISTEMA DE LECTURA PÚBLICA  
DE CATALUNYA. BIBL. FIGUERES



1303817935

C.L.C. 4/11 8<sup>u</sup>

MANCOMUNITAT  
DE CATALUNYA

BIBLIOTECA POPULAR  
DE FIGUERES

Reg. 4212

Sig. 837.52 (Dant)

Rah.

